

NADA GROŠELJ¹

August Strindberg in naturalistična enodejanka: *Parija*

V nasprotju s kratko igro *Močnejša* (*Den starkare*), ki ob nastanku ni naletela na pravo razumevanje, je bila Strindbergova sočasna enodejanka *Parija* (*Paria*) že od vsega začetka deležna ugodnih kritičkih odzivov – tudi na Danskem, kjer je bila skupaj z *Močnejšo* in *Upniki* (*Fördringsägare*) premierno uprizorjena 9. marca 1889. To besedilo je znatno daljše od *Močnejše*; če je *Močnejša* dobesedno “četrtturnica” (*quart d’heure*), traja uprizoritev *Parije* trideset ali štirideset minut. Njenemu nastanku so botrovali isti dejavniki kot *Močnejši*: Strindberg je želel ustvariti besedilo, ki bi bilo zaradi kratkosti in majhnega števila oseb primerno za njegovo potujoče gledališče, obenem pa je hotel prenesti v prakso svoj ideal učinkovite drame: “Dve osebi, brez spletk, temveč z ostro napetostjo v Boju Umov, bitki duš.”

Glavni navdih za svojo dramo je dobil v noveli “*Parija*” (“*En Paria*”) švedskega pisateljskega kolega Ola Hanssona, ki je bila objavljena jeseni 1888. Hanssonova zgodba govori o nekdanjem lundskem študentu, ki po petnajstih letih v Ameriki spet obišče Švedsko po naročilu entomološkega muzeja v Minnesoti. Kakor prvoosebni pripovedovalec novele si tudi on najame sobo v skånski regiji, po neurju nekega julijskega nedeljskega dopoldneva pa razkrije vzrok, zakaj je sploh odpotoval v Ameriko: v napol nezavednem stanju je bil poneveril ime na menici in pristal v zaporu, po odsluženi kazni pa emigriral.

¹ Dr. Nada Grošelj je samostojna prevajalka. E-naslov: nada-marija.groselj@guest.arnes.si.

Strindberga je zgodba prevzela. Že novembra 1888 je Hanssonu predlagal, naj za njegovo eksperimentalno gledališče, ki je bilo takrat tik pred odprtjem, novelo predela v dramski prizor, bodisi samostojno bodisi s pomočjo ogrodja, ki bi mu ga predlagal Strindberg. Toda ker se je Hansson ob tem projektu obotavljal, je vzel dramatizacijo v lastne roke. Rezultat je avtorja novele osupil, kajti njegov ponarejevalec, ki je zagrešil – in pozneje opisal – poverbo v malone mesečnem stanju kot žrtev skrivnostnih podzavestnih vzgibov, postane v dramski različici zvijačnejš, ki storijo o “sugestiji” pobere iz sostanovalčevega izvoda Bernheimove razprave, medtem ko se dejanje izostrí v napet psihološki dvoboj med protagonistoma – gospodom Y kot ponarejevalcem in gospodom X kot njegovim sostanovalcem v odročni podeželski hiši. Še več: kot se izkaže v teku dialoga, ima madež iz preteklosti tudi gospod X, ki je – prav tako v svojih študentskih dneh – nehote ubil človeka, vendar ga v nasprotju z gospodom Y nikoli niso dobili; tu smo priče udejanjenju Strindbergove teorije, da sta za učinkovito dramo potrebna skrivnost in razkritje.

Poleg teorije, kaj naj bi vsebovala učinkovita drama, je na Strindbergovo svobodno obdelavo Hanssonove novele vplivala tudi sočasna psihološka literatura, h kateri so sodile Bernheimove študije o sugestiji in raziskave Cesareja Lombrosa v kriminalni antropologiji. Po Lombrosu se namreč ljudje z zločinskimi predispozicijami razlikujejo od drugih po atavističnih telesnih anomalijah, v katerih se zrcali primitivnejša razvojna stopnja; v *Pariji* se motiv telesne anomalije pojavi v okolnosti, da ima gospod Y nenormalno ozko glavo. Drug pomemben vpliv je bil filozof Friedrich Nietzsche s svojimi idejami o “arijskem” nadčloveku in njegovi samoumevni pravi, da vlada nad “parijo”, šibkejšim, intelektualno nižjim, po naravi manjvrednim tipom. Po besedah Edwina Björkmana, Strindbergovega prevajalca v angleščino, je téma te enodejanke in še številnih

poznejših Strindbergovih del spopad med inteligenco in zvijačnostjo;² slednjo pooseblja gospod Y, prvo pa gospod X, ki iz obnašanja gospoda Y po detektivsko dožene, da ima ta za sabo zaporniško izkušnjo.³ Tretji vpliv je bila, zanimivo, zgodba “Zlati hrošč” (“The Gold Bug”) Edgarja Allana Poeja; v njej je namreč Strindberg očitno dobil navdih za prikaz prodornega opazovanja in sklepanja, s pomočjo katerih protagonist razreši skrivnost, kakor razvozla William Legrand v “Zlatem hrošču” šifriran zapis o skrivališču piratskega zaklada.

S svojo predelavo Hanssonove zgodbe je Strindberg ustvaril napeto, tekočo igro z zgoščenim dialogom, ki prikazuje psihološki spopad dveh inteligenc, obenem pa tudi spopad dveh različnih moral; igro, ki gledalca zlahka navda z nelagodjem ob obeh protagonistih in ga sili k razmisleku o lastnih moralnih stališčih.

Bibliografija

- BJÖRKMAN, Edwin, angl. prev. in uvodna besedila (1912): *Plays by August Strindberg: Creditors. Pariah*, C. Scribner's Sons, New York.
- OLLÉN, Gunnar, izd. in komentar (1984): *Nio enaktare 1888–1892*, August Strindbergs Samlade Verk, 33, Almqvist & Wiksell Förlag, Stockholm.
- SCHAFER, B. Louise (1919): “The One-Act Play and the Short Story”, *The Sewanee Review*, 27/2, 151–162.

² Björkman, 1912, 67.

³ Po mnenjih kritikov imata lika v *Pariji* veliko simbolno razsežnost: že v začetku 20. stoletja je, denimo, B. Louise Schafer zapisala, da sta pol človeka in pol simbola (Schafer, 1919, 158).